Azərbaycan. - 2023.- 18 may. - № 103. - S. 11.

Zamanın fırtınalarında keçən ömür...

Z. Fərəcova

XX əsrin əvvəlləri idi. Sahilində böyüdükləri dəniz Mirzə Balanın və ondan altı yaş böyük qardaşı Həsənbalanın həm ümidi, həm də ən böyük təşvişləri idi. Anaları Fatma xanımın baxışlarında görüb tanımışdılar bu duyğuları. Ataları Əlibala kişi balıqçı idi. Ailəsinin ruzisini dənizdən çıxarırdı. Dənizdə bərəkət vardı. Ancaq hərdən üzü dönürdü, dalğalarını şahə qaldırıb sahillərinə çırpır, tufan qoparırdı ki, onda bütün balıqçılar kimi Əlibala kişinin də ailəsinin ən böyük qorxusuna çevrilirdi. Həyəcanla, intizarla, təlaşla ailə başçısının yolunu gözləyirdilər
.

Yenə də dənizə nemətlərinə görə minnətdar idilər. Amma maddi vəziyyətləri getdikcə çətinləşirdi. Əlibala kişi gün-güzəran, dolanışıq dərdindən ailəsini götürüb Zirədən Bakıya gəldi. Çəmbərəkəndin yuxarı məhəlləsində yenicə ev-eşik qururdu ki, əcəl qapısını döydü. Əlibala kişi üç övladını - iki oğlu və bir qızını Fatmanın ümidinə qoyub bu dünyadan köçdü.

Atasızlıq Mirzə Bala Məmmədzadəni uşaqlığından məhrum etdi. O, övladlarını kimsəyə möhtac etməmək üçün özünü oda-közə vuran anasının köməyinə çatdı. Mirzə Bala Fatmanın bişirdiyi çörəkləri küçələrdə, bazarda sataraq evə qazanc gətirməyə başladı.

"Sizi bir insan olaraq vətən yaşadar!"

Uşaqlıq illərindən həyatın çiyinlərinə yüklədiyi çətinliklər Mirzə Bala Məmmədzadəni mətinləşdirdi. Bitib-tükənməyən qayğıların içərisində xəyal qurmağı da yadırğamadı. Məktəbə getmək, elm öyrənmək ən böyük istəyi oldu. Və böyük maddi sıxıntılar içərisində olsa da, arzusuna çatdı. "7-ci müsəlmani və rusi" məktəbində, sonra Alekseyev adına 3-cü Ali ibtidai məktəbdə təhsil aldı. Ancaq ailənin problemlərini çörək bişirib satmaqla həll etmək asan deyildi. 1912-ci ildə Mirzə Bala İsa bəy Aşurbəylinin "Kaspi" mətbəəsində fəhlə kimi işə başladı. 1915-ci ildə xeyriyyəçi İsa bəy Aşurbəylinin yardımı ilə Bakı Politexnik Məktəbinin Elektromexanika şöbəsində təhsilini davam etdirdi.

Mirzə Bala Məmmədzadə o vaxtadək Abdulla Şaiq, Süleyman Sani Axundov, Rəhim bəy Şıxlinski və Əliməmməd Mustafayev kimi dövrün tanınmış maarif xadimlərindən dərs almışdı. Bir sinifdə oxuduğu Cəfər Cabbarlı ilə ünsiyyəti dostluğa çevrilmişdi.

Dövrün gərgin ictimai-siyasi hadisələri həmyaşıdları kimi gənc tələbə Mirzə Bala Məmmədzadəyə də böyük təsir göstərirdi. Təhsil aldığı Bakı Politexnik Məktəbi inqilab əhvali-ruhiyyəsinə bürünmüşdü. Çarizmin müstəmləkəçilik siyasətinə qarşı çıxan tələbələr Azərbaycanın istiqlalı uğrunda mübarizələrini birləşdirmək, gücləndirmək məqsədilə gizli təşkilatlar yaradırdılar. Bu niyyətlə məktəbdə qeyri-leqal Məmmədiyyə təşkilatını qurdular. Mirzə Bala Məmmədzadə həmin təşkilatın ən fəal üzvlərindən oldu.

O, çox gənc yaşlarından mətbuatda çıxış etməyə başladı. 1915-ci ildən əməkdaşlıq etdiyi "Açıq söz" qəzetində xalqın tərəqqisində təhsilin, maarifin rolu, məktəblərdə mövcud olan problemlərdən yazdı.

"Açıq söz"lə yanaşı, "Bəsirət" qəzeti ilə də sıx əməkdaşlığa başladı. Həmin qəzetin bir neçə nömrəsinin baş redaktoru oldu. Bakıda 1917-ci ildə tələbələrin yayım orqanı olan "Gənclər sədası" və "İttifaqı-mütəllim" qəzetlərinə redaktorluq etdi.

Vətənə, millətə sevginin ifadəsi

Gənc Mirzə Bala Məmmədzadə doğma Vətəninin çarizmin müstəmləkə zülmündən qurtuluşu, Azərbaycanın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda mücadilə edənlərin sırasına qoşuldu. Bu yol onu siyasətə gətirdi. 1918-ci ilin 28 mayı - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin İstiqlal Bəyannaməsinin qəbul edildiyi tarix bütün vətənsevərlər kimi Mirzə Balanın həyatının ən unudulmaz günü oldu.

Azərbaycan hökuməti Gəncədən Bakıya köçəndən sonra Mirzə Bala Məmmədzadə "Açıq söz", sonra "İstiqlal" qəzetinin buraxılışlarında iştirak etdi.

1918-ci il dekabrın 7-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Parlamenti fəaliyyətə başladı. Mirzə Bala dostu Cəfər Cabbarlı ilə parlamentdə stenoqrafçı vəzifəsinə işə düzəldi.

Mirzə Bala bədii yaradıcılıqla da məşğul olurdu. Dostu Cəfər Cabbarlı mart hadisələrindən Bakının qurtuluşunadək olan dövrü əhatə edən "Bakı müharibəsi" adlı dram, Mirzə Bala isə "Bakı uğrunda

müharibə" adlı beşpərdəli pyes yazdı. Əsər 1919-cu ilin sentyabrında Abbas Mirzə Şərifzadənin rejissorluğu ilə Dövlət Teatrında səhnələşdirildi.

1918-1920-ci illərdə Mirzə Bala Məmmədzadə daha çox jurnalist kimi tanındı. "Azərbaycan" və "Bəsirət" qəzetlərində ictimai-siyasi həyatın bütün sahələrini əhatə edən yazıları dərc olundu. O, bir sıra məqalələrində cümhuriyyət hökumətinin, dövlət müstəqilliyimizin düşmənlərini ifşa edirdi.

1920-ci ilin 27 aprelində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Parlamentinin sonuncu fövqəladə gecə iclası keçirildi. Hökumətin bolşeviklərə təslim edilməsi təklifi müzakirəyə çıxarıldı. Parlamentin stenoqrafçıları - Mirzə Bala Məmmədzadə və Cəfər Cabbarlı son iclası kağıza həyəcan və kədərlə köçürdülər.

1920-ci ilin 28 aprel işğalından sonra Mirzə Bala Məmmədzadə də bir çox Vətən övladları kimi təhlükələrlə, təhdidlərlə üzləşdi. O, bunlara dözüb bir müddət Azərbaycan Ali Xalq Təsərrüfatı Şurasında tərcüməçi və orta məktəbdə müəllim işlədi.

Aprel işğalından sonra Cəfər Cabbarlının Çənbərəkənddəki evində keçirilən gizli iclasda yaradılan "Milli müqavimət komitəsi"nin Mirzə Bala Məmmədzadə rəhbəri, Əbdül Vahab Yurdsevər onun müavini, Cəfər Cabbarlı isə baş katibi seçildi. 1923-cü ilədək gizli mətbəədə "İstiqlal" qəzeti çap olundu.

1924-cü il yazın sonunadək o, gizli fəaliyyət göstərdi. Həmin ilin mayında İranın Ənzəli şəhərinə getmək məcburiyyətində qaldı. Oradan Tehrana, sonra Təbrizə yollandı. Bakı Politexnik Məktəbində aldığı təhsil sayəsində bir müddət şose yolu çəkilişində mühəndis-texnik işlədi. Cənubi Azərbaycanda mühacirətdə qaldığı 1924-1927-ci illərdə Mirzə Bala mühacirlərin fəaliyyətinə rəhbərlik etdi.

1927-ci ildə Türkiyəyə köçdü. İstanbul Universitetinin Hüquq fakültəsinə daxil oldu. Publisist kimi fəaliyyətini mühacirətdə də davam etdirdi, "Yeni Qafqaziya", "Azəri türk", "Odlu yurd", "Azərbaycan yurd bilgisi" jurnalları ilə əməkdaşlıq etdi.

Ömrü başlanğıcından sonunadək zamanın fırtınalarında keçdi. Mirzə Bala Məmmədzadənin 1898-ci ilin 24 mayında Bakının Zirə kəndində başlanan həyat yolu 1959-cu il martın 8-də sona çatdı. Ömrünü mühacirətdə başa vuran vətənpərvərlərimizin əksəriyyəti kimi o da Azərbaycanı azad, müstəqil görməyin intizarı ilə bu dünyadan köçdü.